ВІДГУК
офіційного опонента
доктора наук з державного управління, доцента,
професора кафедри публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного університету
Євсюкової Оксани Володимирівни
на дисертаційну роботу
Кутової Марини Анатоліївни
«Розвиток системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування

Актуальність теми дисертаційного дослідження

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства розвиток електронного урядування виступає ключовим чинником підвищення ефективності публічного управління, прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування та залучення громадян до процесів прийняття рішень. Водночас із розширенням функціональності електронних державних сервісів суттєво зростають ризики, пов'язані з інформаційною безпекою, зокрема в частині захисту персональних даних, критичної інформаційної інфраструктури, забезпечення кіберстійкості та протидії інформаційно-психологічним впливам.

Цифрова трансформація суспільства спричиняє глибокі зміни у функціонуванні органів державної влади та формуванні нових форматів взаємодії з громадянами. В умовах цих змін електронне урядування виступає одним із провідних інструментів модернізації публічного управління, забезпечуючи його відкритість, доступність та результативність за допомогою цифрових технологій. Однак поряд із розширенням сфери електронних послуг посилюються інформаційні загрози, що актуалізує необхідність гарантування інформаційної безпеки як визначального чинника формування суспільної довіри до державних цифрових сервісів.

Особливої актуальності дослідження набуває в умовах воєнної агресії проти України, що супроводжується широкомасштабними кіберопераціями, спробами

дестабілізації інформаційного простору та цілеспрямованими атаками на державні електронні системи. У таких обставинах питання забезпечення національної інформаційної безпеки через механізми електронного урядування стають стратегічно важливими.

Активне впровадження цифрових технологій у публічне управління потребує формування комплексної державної політики у сфері електронного урядування з урахуванням новітніх викликів кіберзагроз. Таким чином, актуальність роботи полягає у дослідженні взаємозв'язку між розвитком електронного урядування та забезпеченням інформаційної безпеки України є не лише науково обґрунтованим, а й суспільно значущим. Дисертаційна робота спрямована на вироблення практичних рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правових, організаційних та технологічних основ функціонування держави в цифровому середовищі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Варто зазначити, що дисертаційне дослідження виконано в рамках тематики науково-дослідної роботи Національного університету «Чернігівська політехніка», зокрема за темою «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (номер державної реєстрації 0120U105292). У межах цієї наукової програми здобувачем було розроблено механізм реалізації державної регіональної політики у сфері електронного урядування, що має важливе значення для формування сучасного інструментарію публічного управління в умовах цифрової трансформації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що автору вдалося вирішити важливе наукове завдання - сформулювати та обґрунтувати цілісну теоретико-методологічну концепцію розвитку електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки, а також розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання у цій сфері. Наукові положення, висновки та

рекомендації мають належний рівень аргументованості, є логічно пов’язаними між собою та підтверджують цілісність дослідницького підходу здобувача.

Робота відзначається чіткою побудовою та послідовним логічним викладом матеріалу. Автор чітко окреслив наукову проблему, обґрунтував мету та завдання дослідження, підібрав відповідні методи дослідження, які були застосовані коректно і доцільно. Наукові результати ґрунтуються на використанні комплексу взаємопов’язаних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження.

Зокрема, загальнофілософський діалектичний метод використано для концептуального осмислення категорій «електронне урядування» та «інформаційна безпека». Метод системного аналізу дозволив виявити та описати взаємозв’язки між ключовими компонентами системи цифрового врядування та безпековими складовими. Абстрактно-логічний метод був застосований для формування класифікацій типів загроз та елементів цифрової безпеки. Метод порівняльного аналізу забезпечив можливість зіставити українські практики з міжнародним досвідом цифрового уряду та інституційного забезпечення кіберзахисту. Емпіричний аналіз, зокрема через вивчення звітів ООН, Міністерства цифрової трансформації України, CERT-UA, e-Governance Academy, компанії Microsoft та міжнародних цифрових індексів, дозволив оцінити ефективність політик у сфері інформаційної безпеки. Статистичний аналіз використано для дослідження рівня цифрової взаємодії між державою і громадянами, а також для кількісної оцінки частоти та наслідків кіберінцидентів.

Інформаційна база дослідження є репрезентативною та достовірною. Вона включає офіційні дані Міністерства цифрової трансформації України, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації, Державної служби статистики України, а також результати аналітичних досліджень авторитетних міжнародних організацій. Крім того, до переваг роботи слід віднести наявність впроваджених результатів, авторські розробки були апробовані в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, що підтверджено відповідними довідками.

Загалом, дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, що поєднує високий рівень теоретичного узагальнення з прикладною орієнтацією, та демонструє належну наукову компетентність здобувача.

Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Загальний обсяг роботи становить 182 сторінки. Основний текст викладено на 143 сторінках. Список використаних джерел налічує 124 найменування. Сформульовані в дисертації мета, об'єкт та предмет дослідження відповідають заявленій темі. Поставлені завдання виконано, а мету досягнуто. В оприлюднених наукових працях основні положення дисертаційної роботи та результати дослідження висвітлено з достатньою повнотою. Кількість, обсяг і зміст опублікованих друкованих праць відповідають вимогам МОН України.

У першому розділі дисертаційної роботи розглянуто теоретико-методологічний концепт взаємозв'язку електронного урядування та інформаційної безпеки. Авторкою поглиблено понятєво-категоріальний апарат дослідження, зокрема розглянуто зміст таких дефініцій: «електронне урядування», «цифрова довіра», «кіберстійкість», «архітектура нульової довіри», «цифровий уряд», «електронний уряд», що дало змогу уточнити зміст зазначених дефініцій та аргументувати їхню сутність, взаємозв'язок, спільні риси, особливості й відмінності. Узагальнено та розширено основоположні принципи електронного урядування, що формують концептуальну базу для подальшого розвитку цифрової взаємодії між державою та громадянами. Систематизовано ключові функції електронного урядування. Узагальнено міжнародний досвід забезпечення інформаційної безпеки електронного урядування, досліджено впровадження інституційно-інтегрованих моделей електронного урядування провідних країн світу, в яких управління інформаційною безпекою інтегроване у всі етапи створення цифрових сервісів. За результатами досліджено, що складовими цього досвіду є міжвідомча координація, правове регулювання на основі міжнародних стандартів, цифрова освіта державних службовців, використання сучасних технологій для раннього виявлення загроз і моніторингу кіберінцидентів.

У другому розділі дисертації вагома увага аналізу сучасного стану системи електронного урядування в Україні, особливу увагу приділено аспектам забезпечення інформаційної безпеки. У межах цього розділу авторкою проведено оцінку цифровізації органів державної влади, виявлено основні досягнення та основні загрози. Здійснено дослідження аналізу загроз та ризиків інформаційній безпеці в електронному урядуванні України, що дозволив визначити їх основні типи за джерелами походження на зовнішні та внутрішні. Проведено комплексне дослідження національного нормативно-правового забезпечення у сфері інформаційної безпеки електронного урядування, що дало змогу виявити прогалини у чинному законодавстві та обґрунтувати потребу його оновлення відповідно до сучасних викликів цифрової безпеки. Окрему увагу приділено аналізу характеру актуальних загроз інформаційній безпеці, ідентифіковано основні ризики, які постають перед функціонуванням цифрових державних сервісів в Україні.

Третій розділ дисертаційної роботи присвячено обґрунтуванню стратегічних напрямів та нормативно-правових засад розвитку системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки. У межах цього розділу дисертанткою запропоновано стратегічну модель планування, яка передбачає горизонтальний поділ стратегічних завдань за часовими періодами з чітким врахуванням динаміки кіберзагроз, ступеня цифрової трансформації та наближення до європейських стандартів. Обґрунтовано напрями розвитку електронного урядування на регіональному рівні, які включають подолання цифрової нерівності між областями, запровадження регіональних цифрових стратегій і центрів кібербезпеки, посилення інституційної спроможності громад, а також формування умов для співробітництва між громадами. Зроблено акцент на необхідності адаптації кращих європейських практик зокрема, принципів розумної спеціалізації регіонів, цифрової інтероперабельності та відкритості даних. Запропоновано нормативно-правові умови впровадження принципу «нульової довіри» у державному управлінні, що передбачають внесення змін до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», ухвалення урядової постанови про обов’язковість «нульової довіри» для захищених ІТ-систем.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертаційної роботи характеризуються належним рівнем обґрунтованості Вони відображають основні засади й напрями виконання завдань щодо обґрунтування напрямів розвитку системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України. Завдання, положення наукової новизни та висновки дисертаційної роботи узгоджені.

Зміст дисертації характеризується цілісністю, завершеністю, логічною послідовністю і конкретністю викладеного матеріалу. За змістом, рівнем теоретичної і практичної наукової розробки досліджуваної проблеми, а також за оформленням робота повністю відповідає вимогам МОН України.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна отриманих у дисертації результатів свідчить про ґрунтовність і самостійність дослідницької позиції здобувачки. Логічно побудована структура роботи дозволила послідовно реалізувати поставлену мету та розв’язати низку важливих завдань, що загалом спрямовані на поглиблення наукових уявлень про розвиток електронного урядування в умовах цифрової трансформації державного управління.

У межах дослідження вдосконалено концептуальне бачення електронного урядування, авторка справедливо трактує його не лише як сукупність цифрових сервісів, а як багаторівневу інтегровану систему цифрового публічного управління. У цій системі гармонійно поєднуються технологічний, нормативно-правовий, інституційний, соціальний та безпековий компоненти, що відображає її адаптивність до викликів сучасного цифрового середовища.

Значущим науковим внеском є розробка авторської системної моделі взаємозв’язку між електронним урядуванням та інформаційною безпекою, що враховує функціональні напрями цифрового врядування, механізми кіберзахисту, типологію загроз та їх вплив на вибір захисних рішень. Ця модель відображає комплексний характер проблематики й формує підґрунтя для ефективного управління інформаційними ризиками в публічному секторі.

Окремо слід відзначити розроблений здобувачкою механізм реалізації державної регіональної політики у сфері електронного урядування. Він враховує

просторову диференціацію цифрової інфраструктури, нерівномірність доступу населення до е-послуг, регіональні відмінності ризиків і загроз інформаційній безпеці. Такий підхід є новаторським і сприяє формуванню більш збалансованої цифрової політики на місцях, заснованої на принципах цифрової інклюзії, інституційної спроможності та координації між рівнями влади.

Результати дисертації також дозволили розвинути низку важливих теоретико-методологічних положень. Зокрема, авторка пропонує розглядати категорії «цифрова довіра», «архітектура нульової довіри» та «кіберстійкість», як ключові системоутворюючі поняття, що забезпечують концептуальну цілісність електронного урядування. Такий підхід є результатом міждисциплінарного аналізу, який охоплює публічне управління, кібербезпеку, інформаційне право та цифрові технології.

До вагомих результатів також варто зарахувати розробку моделі стратегічного планування розвитку е-урядування з урахуванням часових горизонтів (коротко-, середньо- та довгострокового періоду), що дозволяє адаптувати державну політику до динаміки кіберзагроз, рівня цифрової зрілості та європейських регуляторних стандартів (GDPR, NIS2, AI Act).

Практична цінність дослідження підсилюється обґрунтованими пропозиціями щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки, зокрема: розширенням положень Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» за рахунок інтеграції принципу нульової довіри, запровадженням громадського аудиту кіберзахисту цифрових сервісів, а також адаптацією національного законодавства до положень Директиви NIS2 ЄС. Такий підхід спрямований на підвищення прозорості, надійності й підзвітності публічних цифрових сервісів в умовах трансформації державного управління.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що дисертаційна робота Кутової М.А. становить вагомий внесок у розвиток наукових засад публічного управління в умовах цифрової трансформації та містить низку нових теоретичних і практичних положень, які мають значний потенціал для подальших досліджень і практичного впровадження.

Достовірність та повнота викладу основних положень, висновків та результатів дослідження

За результатами дисертаційного дослідження автором було опубліковано 7 наукових праць, з них: три статті у наукових фахових виданнях, чотири публікації у матеріалах наукових конференцій.

Автором дотримані вимоги п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, щодо кількості публікацій, відповідності опублікованих результатів тим, що містяться у дисертації, апробації її основних положень.

Дотримання принципів академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження

У цілому відзначаючи позитивні сторони дисертаційного дослідження Кутової М.А., водночас потрібно висловити деякі зауваження, побажання й дискусійні положення:

1. В пункті 1.3 про дослідженні міжнародного досвіду забезпечення інформаційної безпеки в електронному урядуванні здобувачці доцільно було б показати, які саме аспекти міжнародного досвіду електронного урядування та кіберзахисту можуть бути релевантними для України з урахуванням поточного рівня EGDI, інституційної готовності, законодавчої бази та наявних ресурсів.

2. У пункті 2.1 (с.72) дослідження переважає констатація, опис тенденцій, при цьому, не завжди простежується критичний аналіз до оцінки наявних результатів цифровізації в Україні. Наприклад, розгляд впроваджених державних сервісів «Дія» доцільно було б доповнити оцінкою ефективності їх роботи, ступеня користувацької довіри та впливу на адміністративну спроможність органів влади.

3. На нашу думку, робота була б змістовно багатшою, якби авторка у пункті 2.2 (с. 90) більше уваги б приділила внутрішнім ризикам, оскільки в дослідженні акцент зроблено на зовнішніх загрозах (хакерські атаки, кіберзлочини), проте недостатньо розглянуто внутрішні ризики: недотримання правил доступу, людський фактор, неналежне зберігання даних, або зловживання повноваженнями з боку працівників. Врахування внутрішніх ризиків є важливою складовою комплексної стратегії інформаційної безпеки.

4. На рисунку 3.1 (с.121) зображено модель стратегічного планування розвитку системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки, у моделі не визначено чіткої системи моніторингу, ключових індикаторів (KPI) або механізмів оцінки ефективності впровадження заходів. Без цього модель ризикує залишитися декларативною, без можливості її адаптації та коригування в умовах реального впровадження.

Водночас висловленні зауваження та пропозиції мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки наукового дослідження, яке в межах визначених мети та завдань є цілісним і ґрунтовним, а також не применшують наукової новизни та практичної цінності отриманих результатів, які є обґрунтованими і достовірними.

Загальний висновок

Аналіз дисертації та опублікованих праць Кутової М.А. дає підстави для висновку, що дисертаційна робота на тему «Розвиток системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України» є актуальним, цілісним науковим дослідженням, характеризується науковою новизною, теоретичним і практичним значенням. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу комплексно вирішити важливу наукову проблему.

Дисертаційна робота «Розвиток системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України» є завершеним науковим дослідженням, що за структурою, змістом, оформленням та повнотою висвітлення результатів відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради

закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року зі змінами і доповненнями, а її авторка, Кутова Марина Анатоліївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент:
д.держ.упр., доцент, професор
кафедри публічного управління
та адміністрування Державного
торговельно-економічного університету Оксана ЄВСЮКОВА